

RECENZIIJA

Lopijė tikrė
Direktoriė
Rasa Meiduvienė

leidyklos *Baltos lankos* vadovėlių serijos **Raktas** naujo mokyklinio istorijos vadovėlio 10 klasei rankraščiui (autoriai: Mindaugas Tamošaitis, Ramojus Kraujelis, Arūnas Streikus) – 58 temos

Istorijos moksle šiandieninių mokslininkų greičiausiai ir gausiausiai išaiškinamos XX amžiaus pasaulio istorijos problemos. Todėl nieko nuostabaus, kad XX amžiaus svarbių įvykių aprašymai gana sparčiai pasipildo nauja medžiaga, naujais vertinimais ir gana dažnai atrodytų nepajudinamos tiesos, keičiamos naujomis tiesomis. Taigi, XX amžiaus pasaulio istorija yra viena iš dinamiškiausių bendrosios istorijos laikotarpių.

Tokios bendros tendencijos natūraliai sąlygoja ir šio laikotarpio istorijos mokyklinių vadovėlių medžiagos dažnesnį peržiūrėjimą. Atsižvelgiant į istorijos mokslo pasiekimus ir į visuomenės kintantį poreikį, susidaro objektyvios sąlygos išleisti atnaujintus arba naujus istorijos vadovėlius. Tuo pagrindu ir yra parengtas naujas mokyklinis istorijos vadovėlis 10 klasei. Tai leidyklos *Baltos lankos* plataus vadovėlių projekto sudėtinė dalis.

Susipažinęs su vadovėlio rankraščiu, kaip recenzentas, galiu konstatuoti, kad vadovėlio struktūros, pateiktos tekstinės ir vaizdinės medžiagos, formuluojamų užduočių atžvilgiu ši pagrindinė istorijos mokymo priemonė išlaiko 10 klasės vadovėliui keliamus bendruosius reikalavimus (pagal atnaujintas bendrojo lavinimo istorijos programos rekomendacijas). Asmeniškai manau, kad vadovėlis bus įdomus mokiniams ir pasitarnaus kokybiškesniam mokytojų darbui. Teorinė ir faktinė medžiaga, reikalinga vadovėlio tekstui parengti, daugiau ar mažiau atspindi naujus istorijos mokslo tyrinėjimų rezultatus, neapeinant jau anksčiau žinomų, bet tradicinių ir esminių faktų. Tai labai svarbu, nes medžiagos perimamumas siejamas su taip vadinamomis „amžinomis“ temomis (kaip Pirmasis pasaulinis karas, Versalio taikos sutartis, totalitarinių valstybių atsiradimas, Antrasis pasaulinis karas, kolonijinės sistemos irimas, komunistinės sistemos susiformavimas, Šaltasis karas ir kt.), be kurių neįsivaizduojamas vadovėlio turinys, neįmanoma 10 klasės vadovėlio koncepcija. Kiekviename vadovėlyje atrinktos ir panaudotos raktinės medžiagos didžiausia problema – aprašomų įvykių įvairūs ir gana emocionaliūs vertinimai, vieningos nuomonės aštriais klausimais nebuvimas tarp profesionalių istorikų tyrinėtojų. Tai, suprantama, atsiliepia ir rengiant istorijos vadovėlius. Ypač tai jaučiama aprašant nacių Vokietijos, fašistinės Italijos, okupuotos Lietuvos laikotarpius; TSRS istorijos problemas, lietuvių-lenkų ir lietuvių-žydų santykius; vertinant tarybinius rašytojus, to meto kultūros ir valstybės veikėjus ir pan. (Vadovėlio autoriai argumentuoja tuo, kad medžiaga atrinkta pasiremiant naujausiais tyrinėjimais). Iš kitos pusės tie „slidūs klausimai“ – tai gera erdvė istorijos mokytojams aiškinti ir parodyti mokiniams įvairias nuomones. Ir ta prasme galime teigti, kad vadovėlis nėra sustabarėjęs, kad nedominuoja viena nuomonė (tai iliustruoja diferencijuotos užduotys mokiniams). Taigi, ir čia atsiveria tam tikros galimybės vystyti pamokose diskusijas, lavinti mokinių mąstymą.

Gerą išpūdį daro kiekvienos temos pradžioje pateikiami du probleminiai klausimai, kurie ne tik tikslingai nukreips mokinio dėmesį, bet ir padės geriau orientuotis aptariamose pamokose. Tuo pačiu iš pat pradžių mokinyi krepiamas į būsimų klausimų pamokos pabaigoje parengimą. Labai sveikintinas vadovėlio autorių siekis pristatant atskiras pasaulio temas, kur tik įmanoma, sieti su Lietuva, rasti ryšius su lietuviais. Tokiu būdu bus jau realiai galima moksleivių priartinti prie vieningo pasaulio idėjos suvokimo. Tai bene pirmas realus bandymas mūsų vadovėliuose.

Labai svarbi vadovėlio dalis – „Darbas su šaltiniais“. Tai įvairaus pobūdžio, daugiausia rašytiniai šaltiniai, kurie papildo, bet nekartoja autorinio teksto. Autoriai užsibrėžė surasti ir pritaikyti kiek įmanoma daugiau dokumentinės ar autorinės medžiagos, kurios nebuvo ankstesniuose vadovėliuose ar net chrestomatijose. Šiuo atveju bus pildomos ir mokytojo žinios, jie kūrybiškai galės panaudoti naujus dokumentus su anksčiau publikuotais šaltiniais (vadovėliuose ir mokyklinėse chrestomatijose).

Gana naujoviškai autoriai kiekvieno paragrafo pradžioje (lyg iš karto atkreipdami mokinių dėmesį) pateikiamos svarbiausių istorinių sąvokų žodynėlis. Tai labai svarbu ne tik lavinamąja, bet ir ugdomąja prasme. Mokiniai ras svarbiausių istorijos sąvokų, terminų lakoniškus apibrėžimus. Istorijos sąvokos – tai pirminis kelias į istorijos idėjų pasaulį, į teorinį istorijos proceso suvokimą. Tačiau recenzijos autorius nori atkreipti dėmesį į masiškai vadovėliuose (ankstesniuose ir dabartiniuose) paplitusias (pirmiausia dėka politikierių ir žiniasklaidininkų, kurie aktyviai tai propaguoja visuomenėje) ne lietuviškas ir politizuotas sąvokas – *sovietai*, *Sovietų Sąjunga*, *sovietinė Lietuva*, *SSSR*, *LSSR* ir panašiai, kurios tarminė prasme labai gadina vadovėlio tekstą. Nors ir kalbininkų tarpe šiuo klausimu nėra vieningumo, tačiau remiantis tokiais kalbos autoritetais, kaip Kaziu Būga, Antanu Saliu, Pranu Skardžiumi, Aleksu Girdeniu ir kitais, būtinai reikia atstatyti lietuviškus įvardinimus.

Vadovėlį labai pagyvens tikslingai atrinktos gana originalios iliustracijos kiekvienai temai, paragrafui. Tuo pačiu tai vizualinis šaltinis, kuris padės mokiniui geriau suprasti praeities reiškinius, priartins jį prie praeities tikrovės. Vadovėlio autoriai, atsižvelgdami į ribotą pamokos laiką, iliustracijas ir užduotys gali būti sėkmingai panaudotos namų darbams.

Naujas istorijos vadovėlis 10 klasei turėtų prisidėti prie jaunosios kartos pilietinio ugdymo, tautinės savimonės formavimo ir geresnio praeities suvokimo. Tai būtų įdomi ir veiksminga mokymo priemonė istorijos mokytojo ir mokinio rankose.

Išvada: pateiktas vertinti vadovėlis atitinka Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašo (Žiu., 2009 Nr. 61-2450) 5 punkte nurodytus reikalavimus. Jis skirtas 10 klasės mokiniams, pateikta mokomoji medžiaga dera su „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuos“ (2008) apibrėžtu istorijos ugdymo turiniu. Vadovėlis turi metodinę sąrangą, jame pateiktos užduotys padeda mokiniams ugdyti žinias ir gebėjimus. Mokomoji medžiaga atitinka pagrindines demokratinės visuomenės ir Lietuvos valstybės vertybes.

Vilniaus pedagoginio universiteto
Visuotinės istorijos katedros vedėjas

2010 m. birželio 11 d.

prof. dr. Juozas Skirius

